

megtörtént. Az 1868. előtt keletkezett államadósságok formailag mind Ausztriának államadósságát képezték. Hogy ehhez Magyarország mennyivel járul hozzá, illetve, hogy e címen Ausztriával szemben mennyivel fog tartozni, azt az 1867: XV. t.-c.-be iktatott, valamint az 1908: XVI. t.-c.-be iktatott egyezmények állapították meg. Amily arányban járult hozzá Magyarország Ausztriának az államadósságához, ugyanoly arányban kell részesednie abban a vagyonban, amely az államadósságból vett hozzájárulásból keletkezett, feltéve természetesen, hogy olyan volt és hogy abból valami megmaradt.

A 3. sz. alatt jelzett juttatásokból keletkezett vagyonban pedig, akár uralkodói, akár más magánjuttatás volt, a részesedésre nézve indokolt volna az 50%-os megosztás, mert azok a két államnak egyformán közös intézménye javára történtek, tehát egyformán kell benne részesedniök is. Arról azonban lehetne e tekintetben szó, hogy miután a közös intézmények fenntartásához a két állam nem egyforma arányban járult hozzá, a Mária Terézia-rend javára rendelt e vagyonalkatrész is, mely jelentékeny úgy sem lehet, ugyanoly arányban osztassék meg a két állam között, amily arányban ezek máskülönben a közös intézmények fenntartásához hozzájárultak.

ÉRTEKEZÉSEK

A FILOZÓFIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

A M. TUD. AKADÉMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

DR. FINÁCZY ERNŐ

OSZTÁLYTITKÁR.

IV. KÖTET. — 8. SZÁM.

A JÁSZSÁG DEMOGRÁFIÁJA A XVII. SZÁZADBAN.

ÍRTA

FODOR FERENC.

— Felolvasta a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1933. december 4.-én tartott felolvasó ülésén. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1934.

A Jászság demografiája a XVII. században.*

Közismert tény, hogy a magyar történeti demografiának feltűnően kevés eredményeit ismerjük eddig. Pedig éppen Magyarországon volna igen nagy jelentősége ezeknek a kutatásoknak, mivel egyrészt azok a hatalmas méretű népmozgalmak, amelyek hazánkban a török hódoltság alatt és utáni lejátszódtak, másrészt a magyarságnak egyes tájakról való visszaszorulása és helyettük a nemzetiségeknek nagy területeken való előnyomulása és térfoglalása mind olyan tények, amelyek nemzeti szempontból is nagy jelentőségűvé tennék ezeket a kutatásokat.

A XVI—XVII—XVIII. századokban alig volt a magyar földnek olyan zuga, amelynek lakossága meg nem mozdult volna. Az Alföldről a hegyvidékekre, majd onnan vissza áramlott a nép. E népmozgalmak eredménye lett a mai nemzetiségi térkép kialakulása. Mindezen népmozgalmakból csupán a céltudatos, külföldről származó telepítések egyikének-másikának eredményeit ismerjük eddig számszerűleg, statisztikailag. A belső népvándorlások számszerűleg teljesen ismeretlenek. Pedig igen jól tudjuk, hogy még a ma legmagyarabb vidékeknek, pl. Jászságnak, Kunságnak népe is erősen megmozdult; ezek a tájak is nagy mértékben kiürültek bizonyos időszakokban, majd újból megteltek néppel. Rendkívül fontos volna tudnunk, hogy éppen ezen a legmagyarabb tájaink népében milyen mértékben lehet meg az eredeti lakossággal való kontinuitás, s honnan kapta új települőit, milyen mértékben keveredett ez a ma tiszta magyarnak talált lakosság nemzetiségi tájak népével?

* Felolvasatott a Magyar Tudományos Akadémia II. osztályának 1933. évi december 4.-én tartott ülésén.

Ma csak sejtjük, hogy vannak hazánkban minden vész és történelmi balsors ellenére is olyan tájak, amelyeknek lakosságában még igen sok eleme lehet az első foglalóknak, illetve azoknak az első foglalók után jött, de teljesen elmagyarosodott törökfajú elemeknek, akiket ide első királyaink telepítettek be, mint besenyőkné, kunoknak és iráni származású jászoknak. Sajnos, történelmi forrásaink valóban igen gyérek az ilyen vizsgálatok számára, de mégsem hiányzanak teljesen. Ilyen forrás anyagát dolgoztam fel a Jászságról szóló nagyobb tanulmányomban, amelynek egy önálló fejezete a Jászság demográfiája a XVII. században. E forrás olyan szerencsés, hogy nemcsak a kvalitatív, hanem a kvantitatív, statisztikai értékű vizsgálatokat is megengedi.

Forrásom az Országos Levéltárban *Urbaria et Conscriptiones* Fasc. 4. No. 71. szám alatt őrzött u. n. Pentz-féle összeírás. Ezen összeírás története röviden a következő.

Amikor a törökök kiűzése után a bécsi udvar elhatározta, hogy pénzszerzés céljából áruba bocsátja a három szabad területet, a Jászságot és a két Kunságot, a vételár megállapítása céljából szükséges volt, hogy a területek népét és gazdaságát összeírják. E munkával Pentz János Kristóf egri kamarai prefektust bízták meg. Pentz jövevény, német tisztviselő volt, aki egyetlen szót sem tudott magyarul, s a Jászságot és Kunságot egyáltalán nem is ismerte. Az összeíráshoz sem régebbi összeírások, sem régi urbáriumok nem állottak rendelkezésére, hiszen a szabad területek népéről előbb sohasem készültek jobbjágyösszeírások. A török háborúk alatt ugyan egyik-másik vár tartozékaiként összeírták a Jászság községeit is, így pl. 1555, 1557, 1566, 1567, 1572, 1577, 1587, 1596, 1647, 1672, 1676. években, amelyek azonban csupán község-összeírások és nem személy-összeírások voltak és egy részük mint az egri, szarvasköi várak tartozékainak listája ma is fennmaradt. Demográfiai vizsgálatokra azonban nem használhatók.

Pentz János, hogy munkáját megoldhassa, segítségül vette maga mellé Sötér Ferenc pestmegyei alispánt, aki egyúttal 1689 óta a Jász-Kunság nádori alkapitánya is volt.

Sötér mindent elkövetett, hogy a szabad területeket az összeírástól és eladatástól megmentse, de mégis kénytelen volt az összeírásban segíteni. Káptalani biztos volt mellettük Franyó Mihály kanonok, jászberényi plebános. Az összeírás 1699-ben készült el.

Az összeírás rendkívül gazdag és körültekintő volt. Minden községben és lakott pusztán névszerint sorolja fel a lakosságot, kitér helybeli vagy idegen voltukra, s az utóbbi esetben azt is megadja, ha kideríthető volt, hogy honnan származott az illető a községbe. Megadja a gyermekek számát 18 éven felül, s azután teljes gazdasági statisztikát közöl. Az utóbbi kiterjeszkedik a lovak, csikók, ökrök, tehenek, borjak, juhok, bárányok, sertések, malacok, méhkasok számára, továbbá közli az őszi búza, tavaszi búza, árpa, zab, köles termőterületét, szénatermést, sőt ahol volt, a kétszeres termését is. Mint ebből a felsorolásból is láthatjuk, olyan részletes statisztikai felvétellel állunk szemben, aminő azóta sem készült e táj népéről.

E roppant gazdag és rendkívül fontos statisztikai forrással eddig senki sem foglalkozott demográfiai és gazdaságföldrajzi szempontból, csupán csak Illéssy János történészünk közölte róla történelmi és gazdasági tanulmányt.*

Mivel tudomásom szerint ilyen jelentékeny kiterjedésű területeiről, mint a Jász-Kunság, egyetlen más helyről sem áll rendelkezésünkre a XVII. sz.-ból ilyen gazdag demográfiai forrásmű, részletesen foglalkozom vele az alábbiakban, egyelőre csak demográfiai szempontból.

A lakosság száma. Első kérdésünk legyen a lakosság számának megállapítása a Jászságban 1699-ben. Ebben az időben a Jászságban megvoltak mindazon községek, amelyek ma is megvannak, számszerint 11, még pedig Jászberény, Árokszállás, Fényszaru, Felsőszentgyörgy, Dósa, Jákóhalma, Mihálytelek, Alsószentgyörgy, Ladány, Apáti és Kisér. Ezenkívül lakott hely volt még két pusztá is,

* Illéssy János: A Jász-Kunság eladása a német lovagrendnek (Századok, 1905. évf.)

Négyszállás és Ágó, egykor mindkettő jász község. Ágó 1587–1600 között pusztult el, s összeírásunk idejében Árokszállás birtoka volt. Négyszállást 1599-ben említik utoljára mint községet, s összeírásunkkor Berény pusztája volt. Mindkét pusztán találunk olyan lakosokat, akik Berényben, illetve Árokszálláson is összeíratottak, s olyanokat is, akik csak a pusztán találtak. Minden községben összeíratottak az ott talált nemések is, tehát teljes összeírással állunk szemben.

A fenti adatok alapján Illéssy is megkísérelte a lakosság számának községenkénti és összesített megállapítását is, azonban lényegesen hibás eredményekhez jutott. Illéssy ugyanis a családok számához egyszerűen hozzáadta az ugyancsak összeírt 18 éven felüli gyermekek számát és az így kapott összeget adja, mint a lakosság összes számát. Ezenkívül a családok számát is sok hibával közli; az összeírás ugyanis ezeket nem összesítette, hanem a kutatónak kell összesíteni. Így kapta pl. azt az eredményt, hogy lévén Fényszarun 168 család és 370 tizenhét éven felüli gyermek, az összes lakosság 533 lélek. (Így is 538-nak kellene lenni, de sok az összeadási hibája is.) Így hoz ki pl. Dósán is 39 családból és 80 tizenhét éven felüliből összesen 119 lakost.

Pedig az összeírásból egészen pontos eredményeket is ki lehet számítani, ha a következő módon járunk el. Berényben pl. összeíratott 388 család, valamint 740 tizenhét éven felüli gyermek. Ebből kitetszik, hogy egy családban átlag két tizenhét éven felüli volt, amihez valószínűleg helyesen veszünk fel még családonként két tizenhét éven alulit és ugyanannyi asszonyt, amennyi a családok száma. Ezek együtt kitesznek 2256 lakost. Ezek szerint egy családban bátran felvehetünk ebben az időben 6 lelket. Eljárásunk jogosságát mutatja az, hogy pl. az összeírás eredeti adatai szerint Árokszálláson egy családra 1,9, Fényszaruban 2,2, Jákóhalmán 1,8 tizenhét évet betöltött gyermek jut.

A fent igazolt módszerrel számolva tehát családonként

6 tagot, illetve annyi tizenhét éven alulit véve fel, mint az összeírt tizenhét éven felüliek száma, az egyes jász községekben a következő volt a lakosság száma 1699-ben:

Jászberény	2256	Fényszaru	1176	Alsószentgyörgy	454
Négyszállás	534	Felsőszentgyörgy	252	Ladány	272
Árokszállás	870	Dósa	238	Apáti	476
Ágó	666	Jákóhalma	208	Kisér	690
		Mihálytelek	312		

Ezek szerint a Jászságban 1699-ben 6148 lélek élt volna, vagy ha esetleg kivesszük belőle Négyszállás és Ágó lakosságát, amelynek egyrészét valószínűleg Berényben és Árokszálláson is összeírták, úgy 4948 lélekben kell megállapítanunk a Jászság lakosságának számát. Ezzel szemben Illéssy az ismertetett hibáinál fogva ugyancsak Ágó és Négyszállás nélkül csak 3560 lelket állapít meg.

A török megszállás utáni viszonyokat tekintve, meg kell állapítanunk, hogy a Jászság ebben az időben aránylag eléggé sűrűn volt benépesítve, hiszen népsűrűsége egy km.²-en 6,3 volta.

Nem lesz azonban érdektelen az sem, ha megkíséreljük összevetni a török uralom utáni lakosság számát az azalatti létszámmal. A török ugyan már 1536-ban feldúlta a Jászságot, majd 1552-ben, azután 1554-ben ideiglenesen megszállás alá is került a vidék, 1566-ban ismét tatárok rabolták végig, mégis 1572-ben, amikor az egri vár tartózákaiként összeíratott, itt még 1049 családot találtak az összeírók; ekkor is jogos családonként 6 lelket számolni, ami nem kétséges, hiszen ekkor még nem szenvedett annyit, mint 1594-től kezdve, amikor végleg török kézre jutott; így 1572-ben 6249 lakója lett volna a Jászságnak. Ezek szerint ötnegyed század alatt nemcsak semmit sem gyarapodott itt a lakosság száma, hanem mintegy 20% volt a tényleges apadás.

Pedig a török uralom vége felé már mindent elkövettek a török birtokos urak, hogy a megapadt lakosságot pótolják és az elmenekülteket is visszacsalogassák. Az 1699-i állapotok már korántsem adják tiszta képét az itt végbement népiértámadásnak, mert ekkorára már a kevésbé szen-

vedett felvidékek rezervoárjából ugyancsak megtelt néppel a jászok földje.

A Pentz-féle összeírások szomorú képet tárnak elénk arról, hogy még ez, az Alföld többi részeinél aránylag kevésbé elpusztult táj is mennyi idegen elemet kapott a bevándorlókban. De egyszersmind ékes bizonyítéka is annak, hogy ahol a magyar lakosság maradékát helyben találták a nemzetiségi jövevények, rendkívül erős természetes asszimiláció következett be a magyarság javára. Ennek az asszimilációnak azonban elengedhetetlen feltételei voltak a közjogi viszonyokban. A Jászságban azért mehetett végbe az asszimiláció, mivel a jövevények csak abban az esetben lehettek részesei a szabad jászok kiváltságainak, amennyiben maguk is magyaroknak, illetve jászoknak vallották magukat. A magyar föld birtoklásának varázsa volt itt a legerősebb asszimiláló erő. Idegen birtokos urak itt nem akadályozták az asszimiláció természetes folyamatát. Amikor tehát a Jászság megtelt idegenekkel, itt egyúttal pótlást is kapott az elerőtlenedett, eredeti települő maagyarság, illetve jászság, nem úgy, mint a jobbágyi vidékeken.

Amikor Pentz nyomán feltárjuk, hogy milyen tömérdek idegen elem vegyült el a hódoltság után a jászok között, szinte önkéntelenül tolul ajkunkra a kérdés, hol van hát az eredeti magyar elem, illetve az elmagyarosodott jászok, hiszen egyik-másik községben alig maradtak a betelepülők nagy számához képest. És ekkor csak egy feleletünk lehet reá: *a magyar-jász erő abban a földben van, amelyhez asszimilálódni kellett az idegen elemnek, ha ezt a földet birtokolni akarta. Az elpusztíthatatlan erő a földben és nem a pusztulékony népben van!*

A lakosság kontinuitása a török világ végéig. Ugyanerre az eredményre jutunk, ha visszafelé tekintve, a hódoltságot megelőzően próbáljuk nyomozni a jásznak mondott nép kontinuitását. Rendkívül érdekes volna feltárni, hogy vajjon mennyire gyökerezett bele a jász nép a maga földjébe, hogy vajjon bizonyíthatólag megvolt-e a lakosság kontinuitása a törököt megelőző idővel, vajjon maradt-e

egyazon helyben élő lakosság legalább csak a jász hagyományokat, öntudatot fenntartó kovásznak, vagy pedig a jász népiséget is csupán csak a jász föld őrizte meg ezekben a vésszel terhes időkben és adta át a lassan teljesen kicserélődött népnek?

Ebből a szempontból is feltártam az összes felkutatható forrásokat és összeállítottam a törököt megelőző időkből a jász családok feljegyzett neveit. Az első jász nevek 1323-ból jegyeztettek fel. Ezeket, valamint az 1325-ben és 1370-ben feljegyzett jász neveket Gombocz Zoltán fejtette meg nyelvészetileg. Az ekkor feljegyzett jászok közül neve szerint, ekkor tehát feltehetőleg még származása szerint is, csupán csak 32% volt iráni származású jász-összét, 25% magyar-kun volt, 3% szláv, 40% megfejtethetetlen nevű, de nem jász. Bár a feljegyzett nevű előkelőségek nemzetiségi arányát bajosan lehet az egész népre általánosítani, mégis valószínűnek látszik, s erre számos más bizonyítékunk is van, hogy a jászok már itteni megszállásukat követő néhány évtizedben sem voltak fajilag többségben a jász néven ismert etnikumban.

A Pentz-féle összeírás az első ismertnevű jászokból bizonyíthatólag egy nevet sem tartott már meg, bár megemlítendő, hogy még előfordul benne egy Kecskeni nevű jász, az 1323-i névsorban pedig egy Keskene nevű jással találkozunk. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a Pentz-féle összeírás statisztikai adatai sokkal megbízhatóbbaknak látszanak, mint magyar ortográfiája, illetve az általa összeírt személy- és helynevek, amelyeknek jelentékeny részét annyira elferdítette ez a német tisztviselő, hogy alig szolgálhat alapjául a kutatásoknak.

Az 1370–1699 között feljegyzett jászok közül a Pentz-féle összeírásban megtaláljuk a Misey-nemzetséget, amelyet már 1484-ben említenek, a Móczár-nemzetséget, amelyet először 1422-ben jegyeztek fel Mócza néven, az 1458-ban feljegyzett Taytho-nemzetséget Tajthy néven. Csupán ez a néhány nemzetség neve vezet el bennünket a török hódoltság idején keresztül a Pentz-féle összeírás ideje lakosságának kontinuitásáig. De hogy a Jászság lakossága mégsem

cserélődött ki teljesen a török idejében, az feltétlenül bizonyos, hiszen számos adatunk van arra, hogy a török által kiűzött lakosok részint önként, részint kényszerítve visszavisszatértek a Jászságba. Még azután még egy rendkívül fontos tényező volt az, ami ezt a népet a végsőkig a jász földhöz kötötte, a közjogilag kiváltságos helyzetük, a saját föld, amelyet nem földesurak adományából jobbágyként, hanem ősi jögon, szabadon bírtak. Ez a tényező kétségte- lenül elég erős volt, hogy a lakosságban a kontinuitást fenntartsa és a kivándorlásokat csak ideiglenessé tegye.

Egyébként a Pentz-féle összeírás is tanuja ennek a ténynek. Névszerint bevallja a népről, hogy vajjon helybeli (»hujas«), avagy esetleg peregrinus, azaz jövevény-e. A helybelit egészen helytelen volna úgy értelmezni, hogy csak az összeírt családfő helybenszületett, hanem legalább is jelentékeny részben ősi családok lehettek a helybelinek vettek.

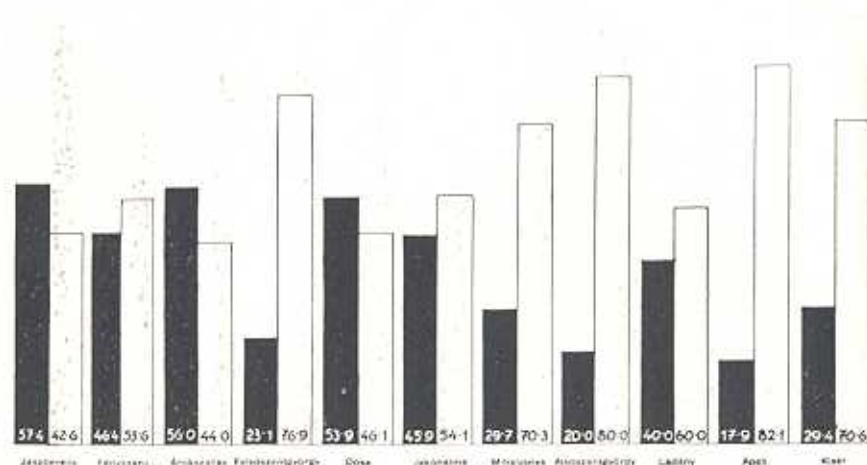
Az 1699-i összeírás tulajdonképen két időszak demografiai képét mutatja azzal, hogy megjelöli a helybelieket és a jövevényeket. A helybeliek legalább is egy emberöltő előtti helyzetet tárnak fel, a jövevényekkel együtt pedig az 1699-i demografiai képét mutatják a Jászságnak.

A Jászság törzslakossága és jövevényei 1699-ben.
Rendkívül érdekes demografiai képe tárul fel előttünk a Jászságnak, ha azt vizsgáljuk, hogy milyen arányban volt képviselve lakosságában ebben az időben a jövevényelem. E táj népe bizony legalább is felében teljesen kicserélődött a török időkben, mégha a helybelinek jelzetteket mind eredeti lakosnak vennők is. A helyzet ugyanis az, hogy az összesen összeírt 1153 családból csupán csak 519, azaz 45% a helybeli, 54,9% pedig jövevény. A tényleges helyzet azonban minden valószínűség szerint sokkal rosszabb volt ennél is, mert hiszen a jövevényt valószínűleg úgy kell értelmeznünk, hogy csak azok vannak így megbélyegezve, akik emberemlékezet, vagy talán egy emberöltőn belül érkeztek ide, a helybeliek alatt pedig nemcsak a törzslakosság rejlik, hanem mindazok, akiknek beköltözésére

A JÁSZSÁG NÉPE 1699-BEN

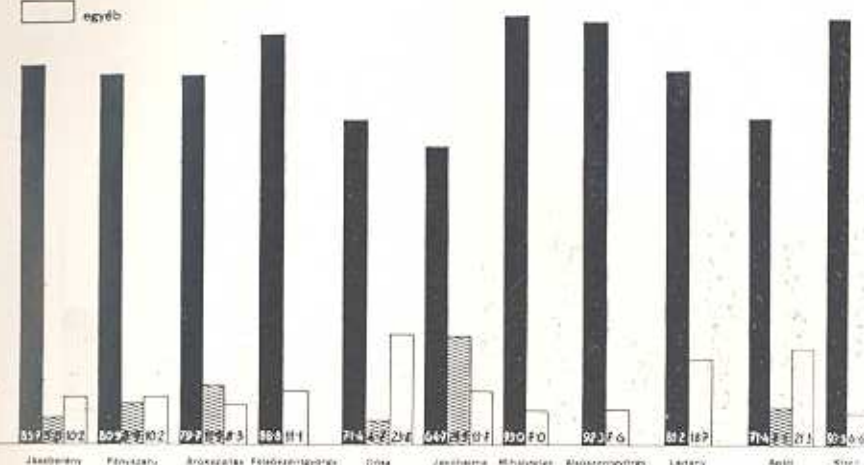
helybeli
jövendő

HELYBELIEK ÉS JÖVEVÉNYEK

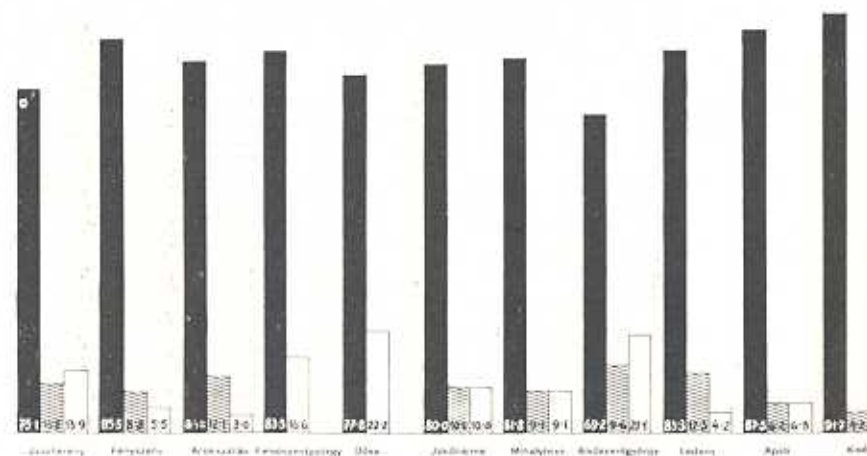
magyar
szláv
egyéb

A HELYBELIEKBŐL

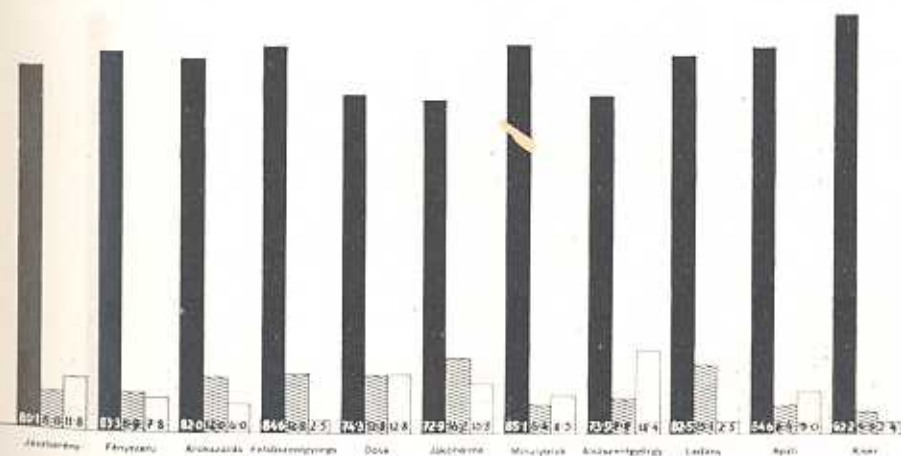
magyar
szláv
egyéb

A JÖVEVÉNYEKBŐL

magyar
szláv
egyéb

AZ ÖSSZES LAKOSSÁGBÓL

mások már nem emlékeztek. Maguk a jövevény családok természetesen gondosan titkolták jövevényvoltukat, mert hiszen túlnyomó részben szökött jobbágyok lehettek, már pedig éppen ebben az időben se szeri, se száma azoknak a pöröknek, amelyeket a szökött jobbágyok miatt kapott a Jászság. Egyébként, ha majd az alábbiakban a helybelieknek felvett lakosság nemzetiségi viszonyait vizsgáljuk neveik alapján, látni fogjuk, hogy a jászsági nép legalábbis, túlnyomó részben kicserélődött a vészteljes időkben.

A jász községekben általában annál nagyobb a jövevények arányszáma, minél erősebben ki volt téve a község a pusztulásnak, s annál több a helybeliek arányszáma, minél inkább meg volt a lehetősége a községnek a védekezésre. Legnagyobb a helybeliek aránya a legjobban védett és legnagyobb néptömörlésű Berényben (57.4%). Ez a tény egyszersmind érdekesen bizonyítja, hogy mennyire híján volt még akkor ez a község a városiasodással járó ama jelenségnek, hogy a nagyobb települések lakossága erősebben felhigul jövevényekkel. Általában megfigyelhetjük, hogy a helybeliek aránya annál magasabb, minél nagyobb volt az illető község lakossága száma, ami a védhetőséggel áll kapcsolatban. De a védhetőségre utal az is, hogy a mocsarakkal leginkább körülzárt, nagyobb utaktól akkor távolabb eső községekben is több a helybeli elem aránya. Így pl. elég magas a nagyszámú lakosú (150 család) Árokszálláson (56%), az aránylag népes (168 család) Fényszaruban (46.4%), a mocsarak közé zárt Dósán, Jákóhalmán, Ladányban. Ezzel szemben kevés helybeli származású népet mutat az összeírás a síkságon erősen kitett, védtelen Apátiban (17.9%), a szolnoki-egri útba eső Alsószentgyörgyön (20.0%), amely többször úgy elpusztult, hogy 1557-ben teljesen újból szállták meg, majd újból elpusztulván, csak 1695-ben népesült be megint újra.

A Jászságban 1699-ben összeírt családokból a helybeliek és az idegenek aránya:

Község	Családok száma	Helybeli	Idegen	Helybeli ‰-ban	Idegen ‰-ban
Jászberény	388	223	165	57.4	42.6
Fényszaru	168	78	90	46.4	53.6
Árokszállás	150	84	66	56.0	44.0
Felsőszentgyörgy	39	9	30	23.1	76.9
Dósa	39	21	18	53.9	46.1
Jákóhalma	37	17	20	45.9	54.1
Mihálytelke	47	14	33	29.7	70.3
Alsószentgyörgy	65	13	52	20.0	80.0
Ladány	40	16	24	40.0	60.0
Apáti	78	14	64	17.9	82.1
Kísér	102	30	72	29.4	70.6
Jászság összesen	1153	519	634	45.0	54.9

Ez a kép tehát mindenesetre azt bizonyítja, hogy az aránylag még kevésbé, a Kunságnál mindenesetre jóval kevésbé elpusztult Jászságban is a legjobb esetben is felényire kicserélődött a török hódoltság alatt a lakosság.

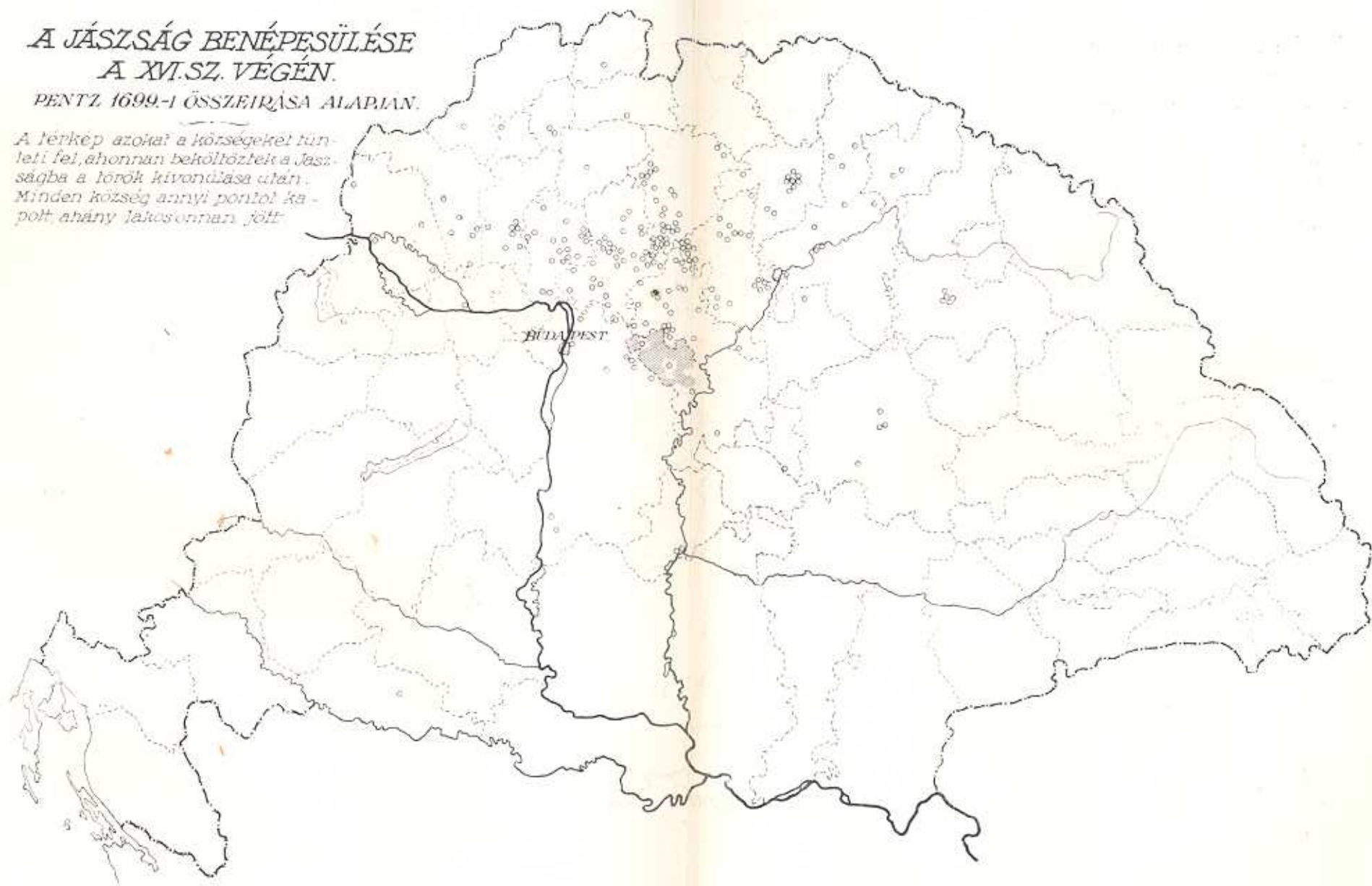
Bevándorlási viszonyok. A Pentz-féle összeírás nemcsak azt adja meg, hogy ki helybeli és ki a jövevény, hanem azt is, hogy a jövevények honnan származnak. Ez az adata tudományos szempontból igen nagy értékű. Sajnos, nem sikerült minden jövevényről megállapítani, hogy honnan származik, a jövevények maguk pedig érthetőleg nem szívesen vallották ezt be, hiszen számos olyan esetről tudunk, hogy a Jászságba menekülteket visszakövetelték. A legtöbb esetben tehát csak annyit állapít meg az összeírás, hogy az illető peregrinus. Sok helyneve pedig megfejtetlen. Mindennek ellenére rendkívül érdekes kép tárul elénk, mert legalább részben számszerűleg feltárul előttünk arra a kérdésre való felelet, hogy honnan népesült be a törökség pusztítása után a Jászság. Ezt ilyen pontossággal az Alföld egyetlen más elnéptelenedett vidékéről sem tudtuk megállapítani.

A megfejtendő nevű községek száma, ahonnan a Jászságba lakosok jöttek, mintegy 158-at tesz ki. Sok név mellé azonban csupán csak azt jegyezte fel Pentz, hogy sclavus, azaz szláv az illető, de a község nevét nem adja meg. Azok a községek, ahonnan a jövevények származnak, elsősorban a Jászságot körülvevő vármegyékben fekszenek. Összesen

A JÁSZSÁG BENÉPESÜLÉSE A XVI. SZ. VÉGÉN.

PENTZ 1699-I ÖSSZEÍRÁSA ALAPJÁN.

A térkép azokat a községeket tünteti fel, ahonnan beköltöztek a Jászságba a török kivonulása után. Minden község annyi ponttal van jelölve, ahány lakosonnan jött.

25 vármegyéből jöttek beköltözők. E vármegyék a következők: Heves, Nógrád, Borsod, Gömör, Hont, Bars, Nyitra, Abauj-Torna, Zemplén, Komárom, Pozsony, Sopron, Pest, Szatmár, Zólyom, Turóc, Liptó, Ung, Csongrád, Szabolcs, Árva, Bihar, Békés, Trencsén, Hajdu, Pozsega. Kitetszik ebből, hogy a környező és néhány alföldi vármegyén kívül főleg a felvidéki tót vármegyék vannak e sorban képviselve. Természetes ez, hiszen az el nem pusztult felvidéki megyék valóságos néprezervoár voltak akkor az Alföld számára, amelyből bőségesen huzódott le a nép az elpusztult alföldi tájakra. De hogy milyen nagy mértékű volt ez a népmozgalom, arra viszont érdekes adat az, hogy még Pozsegából is elszármaztak ide beköltözők.

A közelebb fekvő vármegyék mégis aránylag több népet adtak a Jászságnak, mint a távolabbi tót megyék. Kitetszik ez abból, hogy amíg Heves megyének 24, Nógrádnak 26, Borsodnak 18, Gömörnek 18, Hontnak 14 községét találjuk megemlítve, addig Bars már csak 4, Nyitra 7, Abauj-Torna 5, Zemplén 7, Pozsony 4, Zólyom 1, Turóc 1, Liptó 1, Árva 1, Trencsén 1, Ung 2 megfigyelhető községgel szerepel a névsorban. Viszont be kell vallani azt is, hogy bizony a szintén erősen elpusztult alföldi magyar megyék is alig néhány községből adtak a Jászságnak beköltözőket, így Pest 11, Csongrád 1, Bihar 3, Békés 1, Hajdu 1 községből jöttek ide bevándorlók. A Dunántúl megyéi is gyengén vannak képviselve, Sopron csak 1 községgel, Komárom szintén.

Egyik-másik felvidéki község nagyszámú bevándorlót is küldött a Jászságba. Így pl. sokan jöttek az abauji Ujvárból, a borsodi Ónodról, a barsi Léváról. Azonban a felvidéki várak környékéről jött bevándorlók jelentékeny része csak az összeírás szerint lehetett jövevény. Tudjuk számos forrásból, hogy a török megszállás idején számos jász család menekült e várak oltalma alá és keresett nyugalmat sok más felvidéki községben is. Ezek utódai minden valószínűség szerint vissza törekedtek a Jászságba, ahol különleges kiváltságaik voltak, amelyeket csak a Jász-

ság földjén élvezhettek. Ezek valójában tehát nem jövevények, csak visszaszármazók voltak a jász földön.

Mindemellett ki kell emelnünk, hogy bizony a Jászság újranepekedése főleg olyan tájakról történt, hogy nemzeti-ségi területté tehetné volna ezt az előbb színmagyar tájat is, ha a különleges közjogi helyzete meg nem óvta volna ettől. De ennek a veszélynek elhárítására szolgált az a körülmény is, hogy egy-egy községből nem telepedtek le tömegesen egy-egy jász községbe, hanem egyénenként, beszivárgásszerűen történt a beköltözés. Sajnos, nincsen módunkban erre vonatkozólag pontos statisztikát összeállítani, mert az általános peregrinus megjelölés mellett találkozunk ilyen megjelölésekkel is, mint Transtibiscanus, Transdanubianus, ex Tótország, ex Chroatia, Zalaiensis, Turociensis stb., de ezeket is figyelembe véve, mégis eléggé jellemző az alábbi számszerű összevetés egy-egy jász község idegen beköltözőinek száma és a származási helyükül feljegyzett helynevek száma között. Még tarkább volna e kép, ha az általában peregrinusoknak mondottak származási helyét is ismernénk.

Község	Idegen családok száma	Származási községek száma	„Peregrinus” és „Sclavus”
Árokszállás	66	33	21
Fényszaru	90	65	8
Apáti	64	31	28
Dósa	18	7	10
Kisér	72	39	13
Ladány	24	6	11
Mihálytelke	33	13	20
Jákóhalma	20	7	8
Felsőszentgyörgy	30	14	13
Alsószentgyörgy	52	9	41
Jászberény	165	4	161

Feltűnő e számszerű összevetésben az, hogy a jászberényi nagyszámú jövevények közül csupán négynek származási helyét tudták feljegyezni. Ez arra vall, hogy valóban nem szívesen árulta el egy jövevény sem származási helyét, hanem mások bemondata alapján vették fel, ami a népes Berényben nehézségekbe ütközött. Arról is meggyőződhetünk e számok alapján, hogy egy-egy jász községben

alig volt két olyan jövevény, amely ugyanazon községből származott volna. Ebből a szempontból csupán csak Kisér a kivétel, amelynek református jövevényei közül 9 család Békésből, 4 Szatmárról, néhány Szalontáról, Fülekről származott, de az Eger vára eleste után, úgylátszik, teljesen elpusztult községbe. Jellemző különben, hogy ebbe a $\frac{1}{4}$ részében kicserélődött lakosságú és vallásában is megváltozott többségű községben hány más községből származott családot talált Pentz, jóllehet ő éppen egy századdal a község elpusztulása után írta össze őket. Ezek szerint a következő községekből jöttek Kisérre jövevények: általánosságban említve Gömör-, Árva- Turóc megye, Horvátország, azután községek szerint Rákóc (Hont m.), Ujvár (Abaúj m.), Szabolcs (Szabolcs m.), Szatmár, Kalocsa, Szalonta, Békés, Pest, Ónod, Borsodnádás, Várad, Monor, Trencsén, Tur (Heves m.), Kereskény (Hont m.), Füle, Halma (Heves m.), Gajár (Pozsony m.), Polgár (Szabolcs m.), Sajószentpéter, Monostor (Heves m.), Gönc, Kék (Abaúj m.), Kér (Nógrád m.), Káló (Borsod m.), Nánás (Hajdu m.), Tápiószéle, Szendrő, Léva, Füle, Salgótarján, Aba (Abaúj m.), Pázmánd (Heves m.), Bihar (Bihar m.)

Hogy ilyen távoli vidékek népe mozdult meg és indult a Jászságba, azt egészen természetesnek kell tartanunk, hiszen valóságos eldorádója volt ez a bevándorlóknak, ahol, ha meg tudtak gyökerezni és nem vitték vissza őket erőszakkal származási helyükre mint szökött jobbágyokat, független birtokosaivá váltak a földnek. *A Jászság mai népében tehát a magyar föld legtávolabbi tájainak népeleme is kétségtelenül képviselve van, legtöbbször a Felvidékről, sőt Horvátországból és Erdélyből is jöttek ide családok.* A későbbi, 1715, 1720-i összeírások, majd a redempció idején felvett földváltási jegyzőkönyvek (Liber Fundi) és a szintén megtalált II. József-féle összeírások alapján ma is elemezhetjük a jelenlegi lakosságot a török uralom idejében való beszámazási helye szerint. Pontos kimutatható tehát, hogy ma mennyi egy-egy jász községben az az elem, amely itt élte végig a török időket, mennyi az ezalatt bevándorolt, a közvetlenül ezután beköltözött, s

menyi jött azóta egy-egy összeírás közötti periodusban. A Pentz-féle összeírásnak tehát valóban nagy demográfiai értéket kell tulajdonítanunk, mert alapján olyan vizsgálatokat ejthetünk meg, mint hazánk egyetlen más tájáról sem, hiszen aligha van más vidékekről XVII. századbeli demográfiai statisztikai anyagunk.

Nemzetiségi viszonyok. Mivel Pentz nemcsak a származási helyet jelölte meg, hanem egyúttal névszerinti összeírást is hajtott végre, anyaga módot ad bizonyos néprajzi, nemzetiségi statisztikai vizsgálatokra is. Bár igen sok személynevet hibásan jegyzett fel, mégis a helyesen feljegyzett és megfejthető hangzású nevek elemzésével kellő mennyiségű anyagot állíthatunk össze egy történelmi, XVII. századbeli néprajzi statisztikai vizsgálathoz.

Mivel megkülönböztette összeírásában a helybelieket és jövevényeket, ezért alkalmunk van néprajzi statisztikai vizsgálatot végezni a török megszállás alatti, tehát legalább is a XVII. század közepére tehető időszakból, a helybelieket véve figyelembe, azután megvizsgálni a beköltözők nemzetiségi viszonyait és végül az összes lakosság néprajzi statisztikáját a XVII. század végén.

Először a helybelieket véve vizsgálat alá, a Jászság XVII. század közepi néprajzi viszonyairól a következőket állapíthatjuk meg. Meg kell jegyeznünk, hogy a nevek alapján csak a bizonyosan megállapítható származásukat vetjük figyelembe, megkülönböztetve a magyar és szláv eredetűket, a bizonytalanokat pedig és más nemzetiségűeket külön csoportba sorozva.

Bár az egész XVI–XVII. századok folyamán pusztult itt az ősi jász, illetve magyar lakosság, s bár kétségtelenül folyt ugyanekkor a szláv beszivárgás, mégis a Jászságban 1699-ben a már meggyökeresedettnek, helybelinek mondott népben 82.2% kétségtelenül magyar származású elem, a szláv nevű pedig csak 7.9%, míg a többi kétes és más. Azt bizonyítja ez, hogy a földjével összeforrt jász nép alig engedett maga közé még ezekben a nehéz időkben is beszivárgókat, védvén a maga számára a földtulajdont és

csak akkor árasztották el a Jászságot az előbb kimutatott arányokban a bevándorlók, köztük sok szláv elem is, amikor az ősi elem már kisebbséggé olvadván le, nem tudott ellentállani a beszivárgásnak. Vannak községek, amelyekben a biztosan kimutatható szláv elemnek nyoma sincsen, mint pl. Felsőszentgyörgy, Mihálytelek, Alsószentgyörgy. Ezzel szemben azonban Jákóhalma és Ladány régebbi néprétegébe már elég nagyszámú szláv elem szivárgott be a török idők alatt. Igen érdekes az is, hogy bár a XVI. század végén csaknem bizonyosan teljesen kicserélődött népű Kisér lakosságának az 1699-ben régiebbnek mondott eleme között mégis maximális arányt mutat a biztosan magyar származású elem a többi jász községekhez képest. Ennek az az oka, hogy ide főleg református bevándorlók jöven, a beszivárgás iránya inkább az Alföld felől vezetett ide. Az 1699-ben helybelinek mondott lakosság a következő összetételt mutatja (%-okban) a családok neve alapján:

Község	Magyar	Szláv	Más és megfejtetlen
Berény	83.7	5.8	10.2
Fényszaru	80.9	8.9	10.2
Árokszállás	79.7	11.9	8.3
Felsőszentgyörgy	88.8	0.0	11.1
Dósa	71.4	4.7	23.8
Jákóhalma	64.7	23.5	11.7
Mihálytelek	93.0	0.0	7.0
Alsószentgyörgy	92.3	0.0	7.6
Ladány	81.2	18.7	0.0
Apáti	71.4	7.1	21.3
Kisér	93.3	6.6	0.0
Jászság összesen	82.2	7.9	9.9

Nem sokat változik a nemzetiségi kép akkor sem, ha a jövevényeknek összeírottakat egyedül vesszük is vizsgálat alá, vagyis a lakosság azon elemét, amely a törökség kitakarodásakor, vagy a közvetlenül ezután következő időben költözött a Jászságba. Jóllehet, amint előbb láttuk, a származási hely inkább a felvidéki vármegyékre mutat, de úgylátszik, onnan is inkább mégis a magyar elem, talán a török elől oda felszorult eredeti jász elem hurcolkodott be legnagyobb számban a Jászságba. Amíg ugyanis a helybeliekben a magyarság neve szerint 82.2%-ban volt kép-

viselve, a jövevényekben majdnem ugyanez az arány, 81.5%. Bár a megfejtethetlen nevűek miatt ez a szám nem lehet egészen pontos, mégis igen közel állhat a valósághoz, hiszen a helybeliek és beköltözöttek között a megfejtethetlen nevűek aránya is közel egyenlő, 9.9, illetve 8.5%. A jövevények között a legnagyobb arányszámban találunk magyarokat Kiséren, ahová, mint már említettük, református alföldi magyarság huzódott be, továbbá Apátiban, Fényszaruban. Viszont a szlávok legnagyobb arányban vannak képviselve az előbb nagyon elnéptelenedett Dósa, Felsőszentgyörgy, Ladány beköltözőiben. Rendkívül érdekes különben az a körülmény, hogy azokban a községekben, amelyekben a helybelieknek mondottak között nagyobb arányban frattak össze szlávok, mint pl. Jákóhalmában, Ladányban, a beköltözők között kisebb arányban találjuk őket, s viszont, amely községeknek a helybeliei között még kisebb arányú a szláv elem, a beköltözők között bőségesebben vannak képviselve, mint pl. Berényben, Felsőszentgyörgyön, Dósán, Mihálytelkén, Alsószentgyörgyön. Ez a körülmény okozza, hogy egy bizonyos mértéken túl nem szlávosodott el a Jászság népe, hanem a két beköltözési periodus egymást kiegyenlítve, nem engedte magasabbra emelkedni a szláv elemet 10–15%-nál. Az 1699-ben jövevényeknek összeírt lakosság nemzetiségi megoszlása neve alapján a következő arányszámokat adja:

Község	Magyar	Szláv	Más és megfejtetlen
Berény	75.1	10.8	13.9
Fényszaru	85.5	8.8	5.5
Árokszállás	84.8	12.1	3.0
Felsőszentgyörgy	83.3	16.6	0.0
Dósa	77.8	22.2	0.0
Jákóhalma	80.0	10.0	10.0
Mihálytelke	81.8	9.1	9.1
Alsószentgyörgy	69.2	9.6	21.1
Ladány	83.3	12.5	4.2
Apáti	87.5	6.2	6.3
Kisér	91.7	4.2	4.1
Jászság összesen	81.5	10.0	8.5

Az összes lakosságnak, tehát helybelieknek és jövevényeknek, nemzetiségi, helyesebben származási tekintetben

való megoszlása azt mutatja, hogy az előbb említett kiegyenlítettnek látszó szláv beszivárgás általánosságban nem változtatta meg a helybeliek nemzetiségi származásában fennállott arányszámokat. A török megszállást közvetlenül követő néhány év alatt a Jászság nemzetiségi képe tehát nem változott lényegesebben a török megszállás alattihoz képest. Az összes lakosságban ugyanis a származásra nézve is magyar elem 82.0%-ot tesz ki, a szláv származású elem pedig 9.0%-ot, tehát alig van valami eltolódás a szlávság javára. Legmagyarabb elemet tartalmazott Kisér (92.2%) a már többször említett körülménynél fogva, legkevesebbet Jákóhalma (72.9%) és Alsószentgyörgy (73.9%).

A magyar elem arányszámával azonban nem áll mindenütt fordított arányban a szláv elem arányszáma, mert pl. éppen Jákóhalmára nagyobb számban telepedtek be más nemzetiségű, illetve származású lakosok is, így spanyolok, máshová pedig németek is. A biztosan kimutatható szláv elem legnagyobb arányban volt képviselve Jákóhalmán kívül (16.2%) Ladány népében (15.1%).

Nagyon helytelen képet adnánk azonban a Jászság XVII. századbeli demografiai és főleg nemzetiségi viszonyairól, ha akár a törökség idejében, akár utánna idegen nyelvű népeket is keresnénk itt. Schol egyetlen levéltári adatot sem találtam arra vonatkozólag, hogy itt a magyarokon kívül más nyelvet is beszéltek volna, amióta az eredeti jászok elmagyarosodtak. Minden bizonnyal már magyarul beszélő idegen eredetű nép szivárgott be ide, vagy azonnal megmagyarosodtak itt, hiszen a Jászság közjogi helyzete kizárta azt, hogy a közösen birt földtulajdonban részesedhettek volna. Erre vall az is, hogy bár az 1699-i összeírás latin keresztnévket ad, ezek között azonban még elvétve sem találunk olyanokat, amelyeket magyar vidékeken nem használtak volna. Ha pedig a zselléreknek összeírt népet vizsgáljuk, amelyről feltehető, hogy legkésőbbi és a földközösségben még nem részesült jövevények vannak köztük, éppen ezek között aránylag nagyon kevés a szláv eredetű.

Az 1699-ben összeírt összes lakosság nemzetiségi,

illetve származása szerinti összetétele a következő képet mutatja (%-ban):

Község	Magyar	Szláv	Más és megfejtetlen
Berény	80.1	8.0	11.8
Fényszaru	83.3	8.9	7.8
Árokszállás	82.0	12.0	6.0
Felsőszentgyörgy	84.6	12.8	2.5
Dósa	74.3	12.8	12.8
Jákóhalma	72.9	16.2	10.8
Mihálytelek	85.1	6.4	8.5
Alsószentgyörgy	73.9	7.7	18.4
Ladány	82.5	15.1	2.5
Apáti	84.6	6.4	9.0
Kisér	92.2	4.9	2.9
Jászság összesen	82.0	9.0	9.1

A Jászság 1699-ben összeírt lakossága kétségtelenül kedvezőbb helyzetben volt e szabad területben, mint a vármegyes helyeken élő nép. Ebből arra lehetne következtetni, hogy ez a lakosság teljes egészében törzslakosságává vált volna a Jászság mai népének, s kontinuitását a mai lakosságig követhetjük. Sajnos, a Jászság benépesülése a török kiűzése után még mindig nem fejeződött be. A kuruc háborúk, majd a Jászság eladása újból és újból felzavarta itt a népet. Újabb ki- és bevándorlások hullámai mennek át a Jászságon is. Az 1705.-i, 1715.-i, 1720.-i összeírásokban, majd az 1745.-i redempció alkalmával felfektetett Liber Fundi névsorában megint sok új családdal találkozunk, viszont számos család hiányzik, kihalt, vagy kivándorolt. Mégis a Pentz-féle összeírás módját ad arra, hogy a Jászság mai népében is számszerűen kimutathassuk a török megszállás idejében már ott helyben lakott elem arányszámát. Ezzel legalább három évszázadra visszamenőleg tudjuk követni egyik legmagyarabb tájunk lakosságának demografiai viszonyait, amire aligha van módunk az ország más vidékén.

Társadalmi tagozódás. A Pentz-féle összeírás még bizonyos szociális statisztikai vizsgálatokat is megenged. A lakosság neve mellé ugyanis feljegyezte nemes, gazda, avagy zsellér voltukat is. Bár a Jászság szabad népe a török

uralom előtt és hosszú ideig a megszállás idején sem ismert társadalmi tagozódást, csak szabad jászokat, a jász kiváltságokat gyakran fenyegető események mégis arra bírtak egyeseket, hogy egyéni nemesi kiváltságokat szerezzenek maguknak, sőt be is vándoroltak ide egyes nemes családok. Viszont az ide-oda hullámzó népből a Jászságban is sokan megrekedtek és mint zsellérek tarkították a Jászság társadalmát. E két szélső társadalmi osztály természetesen a népesebb községekben jelentkezik először nagyobb számban. A helybeliek között kizárólag csak a népesebb községek mutatnak fel nemeseket, tehát az ottani módosabb elem igyekezett, egyéni kiváltságokat szerezve magának, a társadalom élére törni. De az idegenből beköltözött nemesség is a legnépesebb községekben keresett magának biztosabb letelepülő helyet, elsősorban Berényben, Árokszálláson, Apátiban, Ladányban.

1699-ben a Jászság társadalmi tagozódása a következő képet mutatja:

Község	Nemes összesen	Helybeli nemes	Jövevény nemes	Gazda	Zsellér
Berény	9	5	4	358	21
Fényszaru	3	0	3	158	7
Árokszállás	13	5	8	116	21
Felsőszentgyörgy	0	0	0	39	0
Dósa	0	0	0	36	3
Jákóhalma	2	0	2	35	0
Mihálytelek	2	0	2	45	0
Alsószentgyörgy	4	0	4	61	0
Ladány	6	0	6	34	0
Apáti	16	1	15	62	0
Kisér	5	1	4	97	0
Jászság összesen	60	12	48	1043	49

A rendkívül becses összeírás sok érdekes adatot tár fel a XVII. század demografiai viszonyairól, de valószínűleg sok titkot is takar. A bevallás adatait jól meg kellett gondolnia mindenkinek, mert annak komoly következményei lehettek. Innen van, mint már említettük, az is, hogy olyan feltűnően sok a származási hely megjelölése nélkül összeírt peregrinus. De még nevét is sok ember szükségesnek tartotta eltitkolni. Így sokan bizonyára új nevet kaptak az

összeírás alkalmával. Erre vall az, hogy igen sokan származási helyük nevével vannak felvéve a névsorba, anélkül, hogy nemesek lettek volna. Tehát aránytalanul sok a helynevet viselők száma a helybelieknek mondott lakosságban is. Ezek kétségtelenül szintén beköltözöttek, de talán éppen a legrégebben beköltözöttek rétegét jelentik. A helybelinek összeírtak között a helyneveket viselőkon kívül a nemzetségek nevét viselők számíthatók még biztosan ilyen legősibb betelepülők közé. Ezért nem lesz érdektelen, ha pl. az aránylag legtöbb helybelit tartalmazó Árokszállás és a legkevesebb helybelit felmutató Apáti lakosságát ebből a szempontból is vizsgálat alá vetjük. Az eredmény a következő.

Az 1699-ben helybelinek összeírt lakosság nevének származása szerint (%):

Község	Testi tulajdonság	Foglalkozás	Helynév	Kereszt-név	Nemzetiség	Más
Árokszállás	15.5	26.1	13.1	4.7	5.9	34.5
Apáti	21.4	21.4	14.3	0.0	7.1	35.7

Kiviláglik ebből, hogy a legrégebb népelemben is igen sok a bizonyára más vidékekről beköltözött, még a magyar származásúak között is.

Valószínűleg sok a más tájakról származott elem a foglalkozásukról elnevezettek között is. Legérdekesebb példája ennek a juhászság. Ez minden bizonnyal kóbor népség lehetett, amelyet a Jászság kövér legelői csábítottak ide messze tájakról. Pentz összesen 15 Juhász nevű családot írt össze a Jászságban. Ezek között csupán csak 5 van helybelinek felvéve, 10 pedig jövevénynek. A jövevények között vannak tiszántúliak, korponaiak, tehát valóban messze földről verődtek össze nyájaikkal a szabad jász földre.

Összefoglalva az elmondottakat, le kell szögeznünk, hogy az aránylag még kevésbé elnéptelenedett Jászságban is valóságos új megszállás ment végbe a török kitakarodása után, de már az ezt megelőző időkben is. A nép elsősorban a Felvidékről özönlött ide. A Jászság közjogi helyzete azonban nem engedte meg, hogy tömegesen települjenek be ide, csak lassú beszivárgással népesült be a

táj. A beszivárgók, bár egyik-másik községben már többségben voltak a régi lakossághoz képest, mégis gyorsan beolvadtak a szabad jászok közé, mert csak így lettek tagjaivá a föld közös birtokosságának. *A magyar föld beolvasztó ereje tehát megóvta e tájunktól attól, hogy nemzetiségi területté váljék.* Az 1699-ben még jövevényeknek mondott családokat, sőt a még későbbben jött és csak az 1715.-i és 1720.-i összeírásban feltüntetetteket is 1745-ben már ott találjuk a Liber Fundi jász redemptusai között, közjogilag is jászokká válva. Ezzel beléptek e táj magyar közösségének kötelékébe, lekötötte őket a magyar föld birtoklása. A jászok mint faj kicserélődtek, felkeveredhettek, mint nép megmaradtak, mert megtartotta őket a jász föld olyan távoli vidékek népét is egybeolvasztó ereje.

ÉRTEKEZÉSEK

A FILOZÓFIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADEÉMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

DR. FINÁCZY ERNŐ

OSZTÁLYTITKÁR.

IV. KÖTET. — 9. SZÁM.

A „SZELLEM“
FILOZÓFIAI VIZSGÁLATA.

ÍRTA

BARTÓK GYÖRGY

L. TAG.

— Felolvasatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának
1934. évi május hó 14.-én tartott felolvasó ülésén. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEÉMIA

1934.